

Kobieřice 11. června 1924

Exkurze do činnosti přírody: Působení ducha v přírodě

ily země a kosmu, o nichž jsem zde hovořil, působí v zemědělství skrze látky země. K leckterým praktickým hlediskům budeme moci v příštích dnech přejít jedině tehdy, budeme-li se poněkud podrobněji zabývat následující otázkou: Jak působí skrze látky země síly, o nichž jsme hovořili? K tomu ovšem budeme muset podniknout exkurzi do dějů odehrávajících se v přírodě jako takové.

Jednou z vůbec nejdůležitějších otázek, které se v zemědělství mohou vyskytnout, je otázka významu a vlivu dusíku na celkovou zemědělskou produkci. Právě v této otázce, v otázce podstaty působení dusíku, panují dnes velmi zmatené názory. U všech pochodů, v nichž hraje dusík určitou roli, jsou dnes brány v úvahu pouze některé projevy působení tohoto prvku, a to jen jeho projevy nej povrchnější. Přírodní souvislosti, v nichž dusík působí, však člověk neprohlédá, a ani je prohlédat nemůže, setrvává-li v rámci jednoho přírodního oboru. To je možné jedině tehdy, hledí-li člověk i do dálav přírodního dění za hranicemi svého oboru a věnuje se přitom působení dusíku ve všemohíru. Mohli bychom dokonce říci - a to bude zřejmé z mých úvah - že dusík jako takový možná nehraje úplně nejdůležitější roli v životě rostlin; poznat tuto roli má však přesto prvořadý význam pro pochopení rostlinného života.

Dusík ale, působí-li v živém organizmu, má, abych tak řekl, čtyři sourozence, jejichž působení musíme rovněž poznat, chceme-li pochopit význam dusíku v takzvané přírodní rovnováze. Tito čtyři sourozenci jsou s ním spojeni ještě i dnes pro vnější vědu tajuplným způsobem; jsou spojeni v rostlinné a živočišné bílkovině. Tito čtyři sourozenci se jmenují uhlík, kyslík, vodík a síra.

Jestliže bychom chtěli poznat úplné působení bílkoviny, pak nestačí, zmíníme-li se pouze o významných ingrediencích bílkoviny, tedy o vodíku, kyslíku, dusíku a uhlíku, nýbrž musíme se zmínit i o látce pro bílkovinu velice důležité, o síře. Neboť síra je v bílkovině právě tím, co představuje prostředníka mezi duchovnem rozprostírajícím se všude ve světě, mezi utvářecí a formující silou duchovna a mezi hmotou. Mohli bychom říci, že kdo chce v materiálním světě sledovat stopu, kterou po sobě zanechává duch, ten musí sledovat činnost síry. Třebaže tato činnost není tak zřejmá, jako je tomu u jiných látek, tak má vůbec největší význam z toho důvodu, že cestou síry vstupuje duch do fyzické, hmotné části přírody. Síra je nositelem duchovna. Její staré jméno je sulfur a je příbuzné jménu fosfor. Toto jméno dostala síra proto, že za starých časů bylo ve světle, v rozlévajícím se světle, ve světle slunečním spatřováno také rozlévajícím se duchovno. A tak člověk tyto látky, které mají něco do činěn s působením světla do hmoty, jako je síra a

fosfor, nazýval světloňosi.

Protože je ovšem činnost síry v přírodní rovnováze velice jemná a subtilní, můžeme si uvědomit, čím jsou vlastně tyto látky v celkové podstatě světa nejlépe tehdy, podíváme-li se na ostatní čtyři sourozence, na uhlík, vodík, dusík a kyslík, a budeme se učit chápat je. Neboť takový chemik toho dnes o těchto látkách mnoho neví. Ví, jak vypadají navenek, když je má v laboratoři; niterný význam těchto látek v působení světa jako celku však nezná vlastně ani trochu. Znalosti, které dnes má o těchto látkách chemie, nejsou vlastně o mnoho větší než znalosti, které budeme mít o člověku, jenž nás ve své vnější podobě minul na ulici, jehož jsme si možná stačili vyfotografovat a na něhož se za pomoci fotografie rozpomeneme. Neboť co provádí věda s těmito látkami, s jejichž hlubší podstatou se musíme seznámit, není o mnoho víc než pouhé stisknutí spouště fotoaparátu. A co dnes stojí psáno v knihách a co bývá o těchto látkách řečeno na přednáškách, to vlastně o mnoho víc neobsahuje.

Věnujme se nejprve uhlíku; ono už se pak ukáže, jak to využít u rostlin. Uhlík, že ano, to je látka, která byla v novověku sesazena z přímo aristokratické pozice - ach bože, touto cestou prošlo již tolik jiných bytostí tohoto světa - do velice, velice plebejské situace. Člověk zkrátka vidí v uhlíku to, co se přikládá do kamen, tedy uhlí. V uhlíku vidí člověk to, čím píšeme, tedy tuhu. Jedna modifikace uhlíku je stále ještě ceněna jako aristokratická, a to diamant. Nijak zvlášť už si ho však člověk cenit nemůže, protože si ho nemůže koupit. A tak jsou vědomosti o uhlíku v porovnání s jeho nesmírným významem pro veškeré dění kosmu vlastně mimořádně nepatrné. Tento - řikejme mu chlapík - tento černý chlapík platil ještě poměrně před nedávným, až do doby před několika málo stoletími, za něco, co bylo nazýváno velmi ušlechtilým jménem, bylo to nazýváno „kamenem mudrců”.

Horde prázdne slámy už se namlátilo v diskuzích o tom, co že to vlastně má být, tento kámen mudrců. Tyto diskuze však mnoho plodů nepřinesly. Neboť jestliže staří alchymisté a jim podobní hovořili o kameni mudrců, měli na mysli uhlík v jeho rozličných formách výskytu. Jeho jméno pak uchovávali jen proto v takové tajnosti, protože kdyby je totiž v tajnosti neuchovávali, tak by přirozeně každý tento kámen mudrců vlastně měl. Jednalo se však opravdu o uhlík. A proč zrovna o uhlík?

Prostřednictvím staršího pohledu na svět si můžeme vysvětlit to, co bychom dnes měli ovšem o uhlíku vědět. Podívejte se, odhlédneme-li od onoho poněkud rozdrobeného tvaru, v němž uhlík díky určitým pochodům, kterými prošel, v přírodě nalézáme jako kamenné uhlí nebo jako tuhu, budeme-li si všimnout uhlíku při jeho činnosti v živých organizmech, jak prochází člověkem nebo tělem zvířete, jak z vlastních poměrů buduje a utváří tělo rostlin, tehdy si uvědomíme, že ona amorfní, beztvářá hmota, jak si uhlík obvykle představujeme, je poslední formou, mrtvolou toho, čím vlastně uhlí je, čím je uhlík v přírodních dějích.

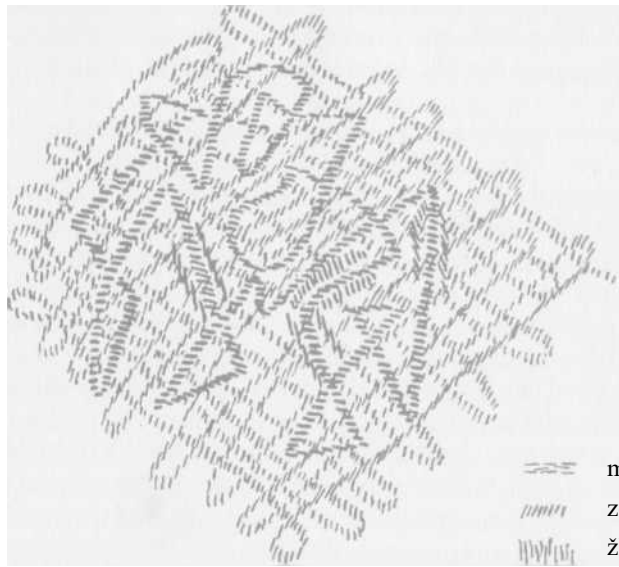
Uhlík je totiž nositelem všech utvářecích procesů v přírodě. Co všechno se v přírodě utváří, co získává tvar, ať už se podíváme na poměrně krátce přetrvávající podobu rostliny anebo na věčné proměně podléhající podobu organismu zvířete,

všude je uhlík tím velikým sochařem, který v sobě nejen nese svou černou substancialitu, ale který, je-li plně činný a vnitřně pohyblivý, všude v sobě nese utvářející světové obrazy, veliké imaginace všehomíru, z nichž všechno, co se v přírodě utváří, musí vycházet. V uhlíku vládne skrytý sochař. A tento skrytý sochař si, když vytváří nejrozmanitější tvary a podoby, které v přírodě vznikají, vypomáhá sírou. Jestliže tedy chceme správně pochopit poslání uhlíku v přírodě, musíme se podívat, jak se činnost světového ducha takříkající zvlhčí sírou, jak pracuje jako nějaký sochař a za pomoci uhlíku vytváří pevnější tvary rostlin, pak ale také vytváří již ve svém zrodu zanikající tvar člověka, který je právě díky tomu člověkem a nikoli rostlinou, že vždy znova dokáže ihned zničit vznikající tvar, když vylučuje uhlík vázaný na kyslík jako kyselinu uhličitou. Právě proto, že nás uhlík v lidském těle tvaruje příliš pevně, příliš strnule, dělá z nás něco na způsob palmy. Chystá se nás takto zpevnit a proto ho dýchání ihned odbourává, vyřvává uhlík z jeho nepohnuté strnulosti, spojuje ho s kyslíkem a vypuzuje ven z těla, a my jsme tak utváření v určité pohyblivosti, kterou jako lidé potřebujeme.

V rostlině však je uhlík přítomen tak, že je určitým způsobem udržován do jistého stupně v pevné podobě i u jednoletých rostlin. Jedno staré přísloví říká o člověku, že jeho „krev zvláštní šťáva je“, a lze právem říci, že v krvi pulzuje lidské Já, že se v ní projevuje fyzickým způsobem. Při přesnějším přezkoumání však zjistíme, že je to vlastně uhlík ve své věčné proměně, ve svém působení, ve svém tvarování a opětovném rozpouštění své podoby, uhlík, na jehož dráhách, zvlhčených sírou, se v krvi pohybuje duch člověka, kterému říkáme Já. A tak jako lidské Já jako vlastní duch člověka žije v uhlíku, tak nějak opět žije Já světové ve světovém duchu za pomoci síry ve formujícím se a opět stále znova se rozplývajícím uhlíku.

Je tomu tak, že v dřívějších epochách vývoje naší země byl uhlík tím, co vůbec bylo odloučeno. Teprve později k tomu přibylo to, čím je například vápno, které pak člověk využívá, aby si v sobě vytvořil určitý pevnější základ, pevnější kostru. Aby to, co žije v uhlíku, mohlo být pohyblivé, vytváří si člověk prostřednictvím své vápenaté kostry pevný základ, stejně jako to činí zvířata, přinejmenším tedy zvířata vyšší. Tím se člověk ve svém pohyblivém utváření uhlíku pozvedá z pouhého minerálního, pevného utváření vápna, jež je vlastní zemi, a které do sebe i on včleňuje, aby v sobě měl pevnou zemi. Ve vápně svých kostí má v sobě člověk pevnou zemi.

Podívejte se, můžete si přitom představit, že v základě všeho živého spočívá více či méně pevná nebo více či méně fluktuující uhlíkatá kostra, po jejíž drahách se světem pohybuje duch. Dovolte mi, abych to pro větší názornost velice schematicky nakreslil. Takto bych chtěl znázornit kostru, kterou duch s pomocí síry nějakým způsobem vytváří, buduje (nákres). Je to tedy buď neustále se přeměňující uhlík, který se ve velice jemné koncentraci pohybuje v síře, anebo je to jako u rostlin více či méně zpevnělá, jinými látkami, jinými ingrediencemi prostoupená, zpevnělá uhlíková kostra.

—•— modrá
—•—| zelená
—•—| žlutá

Třetí přednáška (11. června 1924)

Cílí podívejte se, zabýváme-li se člověkem nebo koneckonců i jiným živým organizmem, musí být to bylo právě během našeho společného setkání již několikrát zdůrazněno tento živý organizmus prostoupen éterem, které je vlastním nositelem života. Takže tedy to, co zde představuje uhlíkovou kostru živého organismu, to musí být opět prostoupeno éterem tak, že tento éter tiše spočívá na trémové konstrukci kostry, anebo že je více či méně v pohybu. Tento éter ovšem musí být rozprostřen všude po celé kostře. Můžeme tedy říci, že éter, éterem musí být všude tam, kde se nachází tato kostra.

Jenže, toto éterem by bylo něčím, co by nejprve jako éterem v našem fyzickém pozemském světě nemohlo existovat, kdyby zůstalo samo o sobě. Jako nicota by se takřikajíc všude jen prolínalo. Nemohlo by zasáhnout tam, kde ve fyzickém pozemském světě zasáhnout má, kdyby nemělo svého fyzického nositele. To je to jedinečné u všeho, co zde na zemi existuje, že duchovno musí mít vždy své fyzické nositele. Materialisté berou pak v úvahu jen tyto fyzické nositele a na duchovní aspekty zapomínají. Pak mají také vždy pravdu, protože to první, s čím se setkáváme, je fyzický nositel. Naprosto však ponechávají bez povšimnutí, že duchovno musí mít všude nějakého fyzického nositele. A tento fyzický nositel duchovna, působícího v podobě éteru - mohli bychom říci, že v éterem působí nejnižší duchovno - tento fyzický nositel, který je prostoupen éterem, tedy prostoupen tak, že se éter určitým způsobem zvlhčuje sírou a do hmoty vnáší to, co má nyní vnášet do této kostry nikoli v utváření, nikoli v budování kostry, nýbrž ve věčné pohyblivosti a živoucnosti. Tento fyzický neboli hmotný nositel, který sem z éteru vnáší za pomoci síry působení života, to je kyslík. Takže si tedy to, co jsem zde načrtl zeleně, můžete představit tak, budete-li to chápat jako fyzický aspekt, že to znázorňuje kyslík a prostřednictvím kyslíku vířící, vibrující, proudící podstatu éterem.

Touto cestou přes kyslík se za pomoci síry pohybuje éterem. Teprve tím získává proces dýchání smysl. Při procesu dýchání přijímáme kyslík. Dnešní materialista se zmiňuje jen o tom kyslíku, který má ve své krivuli, provádí-li elektrolyzu vody. Všude v tomto kyslíku však žije nejnižší stupeň nadmyslového světa, éterem, pokud v něm není usmrceno, jak musí být usmrceno ve vzduchu, který nás obklopuje. V ovzduší je ono živoucnost kyslíku usmrceno, abychom kvůli tomuto živoucnosti kyslíku neupadli do bezvědomí. Pokud do nás vnikne vyšší živoucnost, upadneme do bezvědomí. Již i obvyklé růstové bujení, které se v nás objeví, vyskytne-li se a žije-li na místě, kde nemá být, nás přivede do bezvědomí a ještě mnohem více než jen to. A tak bychom, kdybychom byli obklopeni živoucností vzduchem, v němž by se nacházel živoucnost kyslík, tak bychom tu chodili zcela omámeni. Kyslík, který nás obklopuje, musí být usmrcen. Ale, abych tak řekl, již od narození je kyslík nositelem života, nositelem éterem. Také zde se okamžitě stává nositelem života, opustí-li sféru svého poslání, které spočívá v tom, že musí nás lidi, naše smysly obklopuvat. Vstoupí-li při nádechu do našeho nitra, kde živý být může, tak opět obživne. To není tentýž kyslík, který tu v nás cirkuluje, jako kyslík, který nás obklopuje zvenčí. V nás je kyslík živý. A stejně tak kyslík okamžitě obživne, pronikne-li z ovzduší do půdy, třebaže zde je jeho život nižšího stupně

než v nás lidech či ve zvířatech. Přesto však se zde stává kyslíkem živým. Kyslík pod povrchem půdy je už jiný než ten, který se nachází nad zemí.

Je těžké dorozumět se v těchto věcech s fyziky nebo chemiky. Při metodách, které používají, musí vždy kyslík zemi odejmout, vytáhnout ho ze země; proto mají před sebou jen mrtvý kyslík. Jinak tomu ani nemůže být. Tomu je však vystavena každá věda, která se chce zabývat jen fyzickým světem. Taková věda může rozumět jedině mrtvole. Ve skutečnosti je kyslík nositelem živého éteru. A tento živý éter se zmocňuje kyslíku, ovládá ho, přičemž to činí oklikou přes síru.

Nyní máme ovšem - do určité míry vedle sebe - na jedné straně uhlíkovou kostru, v níž svou působnost projevuje to nejvyšší nám na zemi přístupné duchovno, lidské Já, anebo v rostlinách působící světové duchovno, a, sledujeme-li proces dýchání u člověka, v člověku se vyskytující kyslík, nesoucí sebou éter. A pak máme kostru z uhlíku, která stojí v pozadí a u člověka je pohyblivá. Tyto dvě věci, tedy uhlíková kostra na jedné straně a kyslík na straně druhé, musí k sobě. Kyslík musí mít možnost vydat se po cestách předkreslených touto kostrou. Musí mít možnost dostat se tam, kde je uhlíkem, duchem uhlíku vyznačená určitá linie apod. Éter - tedy kyslík - musí pak mít všude v přírodě možnost najít cestu k duchu - tedy k uhlíku. Jenže co mu dá tuto možnost? Kdo bude oním zprostředkovatelem?

Tímto zprostředkovatelem je zde dusík. Dusík přivádí život do procesů utváření, jež jsou vtěleny v uhlíku. Všude, kde se dusík vyskytuje, je jeho úkolem zprostředkovávat život duchovnu, které se formuje v uhlíkových kostrách. Most mezi kyslíkem a uhlíkem je všude v živočišné i v rostlinné říši, stejně jako v nitru země vytvářen dusíkem. A ona duchovnost, která opět za pomoci síry zde v dusíku hospodaří, tato duchovnost je totožná s tou, kterou označujeme jako duchovnost astrální. Je to astrální duchovnost v lidském astrálním těle, je to astrální duchovnost v okolí země, kde také astrálno působí v životě rostlin, v životě zvířat atakdále.

A tak jsme, z duchovního pohledu, mezi kyslík a uhlík vsadili astrálno, které se ovšem ve fyzickém světě uplatňuje tím, že využívá dusík, aby mohlo fyzicky působit. Všude, kde je dusík, rozprostírá se astrálno. Neboť ono éterné živoucnost by všude, jako oblaka, proudilo sem a tam a vůbec by nebralo ohled na nějakou uhlíkovou kostru, kdyby dusík neměl tak nesmírnou přitažlivost k této uhlíkové kostře. Všude, kde se v uhlíku táhnou čáry a dráhy, všude tam přitahuje dusík, přitahuje astrálno v dusíku ono étemo. Dusík je takovým velkým magnetem živoucnost k duchovnu. Proto je tento dusík v člověku podstatný pro jeho duši, která je prostředníkem mezi pouhým životem a duchem.

Takový dusík, to je vlastně něco naprosto skvělého. Budete-li sledovat jeho cestu v lidském organizmu, tak je opět celým člověkem. Existuje něco jako dusíkový člověk. Kdybychom ho mohli z člověka vyloupnout, tak by to bylo to nejhezčí strašidlo, jaké vůbec může být. Neboť tento dusík zcela napodobuje, kopíruje to, co je obsaženo v pevné kostře člověka. Na druhé straně se však zároveň také rozplývá v život. Nahlédněte jen do procesu dýchání. Člověk do sebe při tomto procesu přijímá kyslík, to znamená éterný život. Zde nastupuje niterný

dusík, který kyslík táhne všude tam, kde je uhlík, to znamená tam, kde jsou hotové tvary, pohybující se, proměňující se tvary. Tam přináší kyslík, aby převzal tuto uhlíkovou záležitost a dopravil ji navenek. Je to přece dusík, který zprostředkovává to, že se z kyslíku stane kyselina uhličitá, která je pak vydechnuta.

Dusík nás obklopuje. Kolem nás je jen malá část kyslíku, to znamená nositele života, a velká část astrálního nositele ducha, tedy dusíku. Ve dne je pro nás nesmírně důležitý kyslík - v noci také - kyslík v tom, co nás obklopuje. Ve dne i v noci možná méně respektujeme dusík, protože máme za to, že ho - mám na mysli dusík v ovzduší - potřebujeme jen málo. Avšak dusík je tím, co k nám má duchovní vztah. Můžete si vyzkoušet následující experiment.

Můžete si někdy zaexperimentovat s člověkem, který se nachází v uzavřeném prostoru. Ze vzduchu v tomto prostoru pak můžete odebrat malé množství dusíku, tak aby vzduch, který tohoto člověka obklopuje, byl poněkud chudší na dusík, než je tomu obvykle u vzduchu kolem lidí. Přesvědčili byste se, pokud by tento pokus mohl být opatrně proveden, že dusík se okamžitě opět nahradí, třebaže nikoli zvenčí. Ukázalo by se, že se nahradí z nitra tohoto člověka. Člověk musí odevzdat část svého vlastního dusíku, aby ten dusík přivedl nazpět do takového kvantitativního stavu, na který je zvyklý. Jako lidé jsme odkázáni na to, abychom vytvářeli správný procentuální poměr mezi celou naší niternou podstatou a nás obklopujícím dusíkem; ono to vůbec nejde, aby dusík venku ubylo. Stále ještě by to sice odpovídalo, dusík k dýchání přece nepotřebujeme, takže by stále ještě stačil, avšak ten duchovní zřetel, který je zde přítomen, pro ten stačí jen takové množství dusíku, na něž je člověk ve vzduchu zvyklý.

Vidíte tedy, že dusík se silně podílí na duchovnu. A nyní také budete moci, abych tak řekl, pochopit, budete si moci udělat představu o tom, že dusík musí být nezbytný pro život rostlin. Jistě, rostlina má, tak jak vyrůstá z půdy, pouze své fyzické tělo a své tělo éterné, uvnitř v sobě však už nemá tělo astrální, jako je mají zvířata; ovšem astrál- no ji musí vždy obklopovat zvenčí. Rostlina by nekvetla, pokud by její zvenku astrál- no nedotýkalo. Ona sice toto astrálno nepřijímá jako zvíře nebo člověk, musí jí však být dotýkána zvenčí.

Astrálno je všude, stejně jako je všude dusík, tento nositel astrálna, je všude, jako mrtvola se vznáší ve vzduchu, avšak v tom okamžiku, kdy se dostane do země, tak opět obživne. Zrovna tak jako obživne kyslík, obživne i dusík. Dusík však v zemi nejenže obživne, on je dokonce tím - a to bychom měli vzít v úvahu především v oblasti zemědělství - co, jakkoli paradoxně se to dnes bude jevit mozkům ustrnulým v materializmu, co není pouze živé, nýbrž co je citlivé. Dusík se skutečně stává nositelem tajuplné citlivosti, rozlévající se celým pozemským životem. Dusík je tím, kdo pociťuje, zdaje v nějaké oblasti země správné množství vody. Pociťuje to jako sympatické. Jako antipatické pak pociťuje to, je-li zde vody málo. Pociťuje jako sympatické, rostou-li na nějaké půdě správné rostliny atakdále. A tak tento dusík rozlévá všude určitý druh citlivého života.

Ovšem, co jsem zde včera a v předešlých hodinách vyprávěl, že na podobu rostlin i na jejich život mají určitý vliv planety Saturn, Slunce, Měsíc atd., o tom všem bychom mohli říci: Dobrá, jenže to se neví. Ano, vidíte, pro obvyklý život to

Ize říci, že se to neví. Avšak dusík, který je všude, ten to totiž ví, ten to ví moc dobře. Dusík si není nevědom toho, co vychází z hvězd a co pak dále působí v životě rostlin a v životě země. Dusík je pociťujícím zprostředkovatelem, právě tak jako je také v nervově- smyslovém systému člověka tím, co pocity zprostředkovává; dusík je vpravdě tím, kdo je nositelem pocitu.

Vidíte, zde vlastně můžete pohlédnout do jemného předu vztahů v životě přírody, uvědomíte-li si dusík všude se pohybující jako fluktuující pocity. Poznáte také, že právě použití dusíku má v sobě něco neobyčejně důležitého pro život rostlin. To se pak přirozeně stane předmětem našich dalších úvah. Právě nyní je však nezbytné ještě něco jiného.

Vidíte tedy, že zde v živém spolupůsobení toho, co díky působení ducha získává podobu uhlíkové kostry, s tím, co díky působení astrálního tuto kostru proniká v podobě dusíku životem a činí ji pociťující, že zde v kyslíku působí život.

To všechno působí však v pozemském světě díky tomu, že je to pronikáno ještě něčím jiným, něčím, co pro fyzický svět vytváří spojení s kosmickými dálkami. Neboť pro pozemské bytí tomu samozřejmě nesmí být tak, že by země jako pevná hmota putovala všehomírem, oddělena od ostatního světa. Kdyby to země učinila, pak by byla v situaci, do níž by se dostal člověk, žijící na nějakém zemědělském statku, který by však chtěl zůstat samostatný, který by nechtěl mít nic společného s tím, co roste venku na poli. Samozřejmě, že něco takového zemědělec neudělá. Dnes najdeme na poli to či ono. Zítra už to bude mít ctěné panstvo v žaludku. A pak to zase určitým způsobem putuje zpět na pole. V žádném případě nemůžeme říci, že bychom se jako lidé mohli uzavřít před svým okolím, nýbrž jsme s ním spojeni; koneckonců k němu patříme. Právě tak jako ke mně patří můj maliček, tak také samozřejmě patří k celému člověku i jevy, které jsou okolo něj. A tak tomu musí být i ve vztahu země se všemi jejími bytostmi k veškerému vesmíru.

Vše, co na zemi žije ve své fyzické podobě, musí mít možnost dostat se nazpět do všehomíra, být ve všehomíru do určité míry pročištěno a vytříbeno.

Takže to pak vypadá následovně. Jednak zde máme to, co jsem předtím nakreslil modře, tj. uhlíkovou kostru. To zelené, co zde vidíte, je etemá kyslíková podstata. A pak tu máme, vycházející všude z kyslíku, dusíkem přivedeno k těmto různým liniím to, co se vytváří jako astralita, to, co zde tvoří přechod mezi touto podstatou uhlíkovou a touto kyslíkovou. Zde všude bych nyní mohl ukazovat, jak do těchto modrých čar vtahuje dusík to, co je schematicky naznačeno čarami zelenými.

Avšak všechno to, co je v živých organizmech zcela strukturovaně vytvořeno v jemné kresbě, musí mít možnost také opět zmizet. Nezmizí duch, ale to, co zde tento duch zabudoval do uhlíku a pro co si přitáhne život z kyslíku. To vše musí mít možnost zase zmizet. Zmizet nejen do té míry, aby to zmizelo na zemi, nýbrž to vše musí mít možnost zmizet do kosmu, pryč do všehomíra. To činí látka, která je, jak dalece je to jen možné, příbuzná hmotě, ale zároveň i, jak dalece je to jen možné, je příbuzná i duchovnu; dělá to vodík. V něm vlastně, budeme-li se správně vyjadřovat - třebaže on

Třetí přednáška (11. června 1924)

sám je tím nejjemnějším ze všeho fyzického - toto fyzično, tato hmota, zcela roztržštěná a nesená sírou, vtéká do nerozlišitelná všehomíra.

Mohli bychom říci, že v takových útvarech se duch stal fyzickým. Uvnitř těla žije duch astrálně, ve své reflexi jako duch, jako Já. Duch zde žije fyzickým způsobem jako duch proměněný do hmoty. To mu po určité době není příjemné a chce se uvolnit. Nyní ovšem zase potřebuje - jakmile se opět zvlhčí sírou - látkou, uvnitř které opustí všechnu určitost, veškerou strukturu a vydá se ven do všeobecného neurčitá, do chaosu všehomíra, kde z té či oné organizace už nic nezbyvá. A onou látkou, která je tak blízká duchovnu na jedné straně a tak blízká hmotě na straně druhé, je právě vodík. Vše, co je nějakým způsobem strukturovaným, oživeným astrálněm, vynáší vodík opět vzhůru do dálav všehomíra tak, že tato astralita může být vesmírem opět přijata, jak jsme to již popsali. Vodík vlastně všechno uvolňuje a rozpouští.

Vidíte, tak zde máme těchto pět látek, které jsou vlastně tím, co uplatňuje svou působnost ve všem živém i v tom zdánlivě mrtvém, co je mrtvé jen přechodně: síra, uhlík, vodík, kyslík a dusík. Všechny tyto látky jsou niterně spjaty se zcela konkrétním druhem duchovna; jsou tedy něčím zcela jiným než je to, o čem hovoří naše chemie. Naše chemie hovoří jen o mrtvolách látek, ne však o látkách skutečných. Tyto látky je nutno poznávat jako látky pociťující a živé. Jako naschvál je však právě ve vodíku, protože je zjevně látkou nejhubenejší, látkou s nejmenší atomovou vahou, vlastně to, co je duchem nejméně.

Podívejte se, když člověk medituje - a já se o tom musím zmínit, abyste viděli, že podobné věci nelze chápat v mlžném oparu ducha - co tehdy člověk vlastně dělá? Člověk z Orientu to dělá po svém. Stejně tak to svým vlastním způsobem děláme zde ve středoevropském Okcidentu. Provádíme meditaci, která se jen zprostředkovaně opírá o proces dýchání, žijeme a činíme se v koncentraci a meditaci. Všechno, co tu děláme, oddáváme-li se duševním cvičením, se však přece, byť i jen docela tiše a subtilně, odráží v naší tělesné schránce. Vždy, třebaže jen zcela subtilně, se meditováním pozmění pravidelný chod našeho dechu, tedy to, co je tak těsně spjato s lidským životem. Meditující, vždy v sobě zadržíme kyselinu uhličitou poněkud více než při běžném, bdělém procesu vědomí. Vždy v nás zůstane poněkud více kyseliny uhličitě. Tím ze sebe nevydáme, jako to děláme jinak v našem každodenním životě, vždy ihned celé množství kyseliny uhličitě; určitou její část v sobě podržíme. Nevyloučíme ze sebe celé množství kyseliny uhličitě tam, kde nás všude obklopuje dusík. Trochu z ní v sobě podržíme.

Podívejte se, pokud do něčeho narazíte hlavou, třeba do stolu, tak si přitom budete vědomi jen své vlastní bolesti. Pokud se o něj však jen zlehka otřete, uvědomíte si i povrch stolu a tak dále. A tak je tomu také, když meditujete. Pozvolna vrůstáte do prožívání dusíku okolo sebe. Takový je reálný pochod při meditování. Vše se stává poznatkem, i to, co žije v dusíku. Neboť dusík je mimořádně chytrý chlapík, který nás poučí o tom, co dělá Merkur, co dělá Venuše apod., protože to ví, protože to právě pociťuje. Všechny tyto věci spočívají na

naprosto reálných pochodech. A zde se dostáváme k tomu - budu se tomu ještě dost podrobně věnovat - jak duchovno ve své niterné činnosti získává určitý konkrétní vztah k zemědělství. Zde totiž dochází k tomu, co vždy tak podněcovalo zájem našeho milého přítele Stegemanna. Dochází ke spolupůsobení duševna a duchovna s tím, co je kolem nás. Protože podívejte se, ono vůbec není špatné, když ten, kdo se věnuje zemědělství, dovede meditovat. Stává se tak vnímavý k tomu, co mu vyjevuje dusík. Je čím dál vnímavější k vyjevení dusíku. A člověk se dostává k tomu, že začne jako zemědělec hospodařit ve zcela jiném stylu a smyslu, pokud takto sám sebe učinil vnímavým k tomu, co mu vyjevuje dusík, než když tak nečiní. Najednou člověk ledacos ví. Mnohé se mu vynořuje v mysli. Tu náhle zná člověk mnohá z tajemství, panujících na statcích a selských dvorech.

Podívejte se, není možné, abych opakoval to, co jsem zde právě před hodinou řekl; mohu to však přece jen určitým způsobem ještě jednou charakterizovat. Vezměme si nějakého sedláka, který nepovažuje učence za nějak zvlášť učeného, a tento sedlák kráčí po vlastním poli. Učený člověk řekne, že ten sedlák je hloupý, ve skutečnosti to však není pravda, jednoduše z toho důvodu to není pravda, protože sedlák - odpusťte mi to, ale je tomu tak - ten sedlák je vlastně meditant. Kolik ten toho za zimních nocí promedituje, to je obrovské kvantum. A přitom si, tím si budete jisti, osvojuje to, co je jistým druhem duchovního poznání. Pouze to nedovede vyslovit. Najednou je to zkrátka tady. Člověk jde po poli a najednou to má. Něco ví, co později vyzkouší. Já jsem to tedy alespoň pokaždé takto zažíval, kdekoli jsem se sedláky žil, skutečně, je tomu tak.

A z takovýchto skutečností musíme vycházet. Jestliže bychom k tomu přistupovali pouze intelektuálně, tak bychom se daleko nedostali, nepronikli bychom do nezbytné hloubky. Z takovýchto skutečností musíme vycházet. Koneckonců veškeré dění a veškerý život v přírodě jsou tak jemné a subtilní, že je nelze uchopit a pochopit hrubými pojmy rozumu. Této chyby se v novější době dopustila věda, která by ráda za pomoci rozumových pojmů hrubého zrna přišla na kloub věcem, které jsou však upředeny mnohem, mnohem jemněji.

Vidíte, všechny tyto látky, tedy síra, uhlík, kyslík, dusík i vodík, jsou spolu spojeny v bílkovině. Nyní tedy budeme moci pochopit utváření semene ještě přesněji, než jak jsme je mohli pochopit doposud. Podívejte se, vyskytne-li se někde v listu, květu, kalichu či kořeni uhlík, kyslík nebo dusík, tak jsou pokaždé v nějaké formě poutány na jiné látky. Jsou na těchto jiných látkách závislé; nejsou samostatné. Osamostatnit se mohou dvojnásobným způsobem: buď když to všechno vodík vynese do kosmických dálav a odebere tomu jakoukoli zvláštnost, odtáhne to, nechá vše splynout ve všeobecném chaosu, anebo když vodík tyto bílkovinné prasuřoviny vhání do malé tvorby semene a zde je učiní samostatnými, takže se stanou citlivými pro působení kosmu. Při malé tvorbě semene vládne chaos; stejně tak vládne chaos i v kosmickém okolí. A tady na sebe musí navzájem působit chaos v semeni a chaos v nejvzdálenějším okolí světa. Tehdy vznikne nový život.

A nyní bychom se podívali, jak v přírodě dochází k působení těchto takzvaných látek, které však jsou vlastně nositeli ducha. Podívejte, i to, co působí třeba v nitru

Třetí přednáška (11. června 1924)

člověka jako kyslík a jako dusík, to se vlastně chová velice pořádně; zde uvnitř právě žijí vlastnosti kyslíku i dusíku. Jenže s pomocí obvyklé vědy na to člověk nepřijde, poněvadž je to zjevně skryto v nitru přírody. Avšak to, co má charakter uhlíku nebo vodíku, se takto pořádně chovat nedovede. Vezměme si nejprve onu uhlíkatou podstatu. Jakmile se ve své působnosti dostane z rostlinné říše do říše živočišné a lidské, tehdy musí nejprve přechodně získat pohyblivost. Aby nyní uhlík mohl utvořit pevnou podobu, musí se při jejím budování opřít o hlouběji spočívající kostru, o to, co je obsaženo v naší vápenaté kostře jako zcela v hloubi spočívající skelet, co však je obsaženo i v tom, co má charakter křemíku, co v sobě totiž neustále neseme, takže uhlík v člověku a rovněž ve zvířeti svou tvarující, formující sílu do jistého stupně maskuje. Přidrží se formující síly vápna a křemíku a nechává se jí podpírat. Vápno mu dává tvarující sílu pozemskou, křemík kosmickou. A tak poznáváme, že v člověku ani ve zvířeti není vždy jen sám uhlík tím, kdo určuje, nýbrž že se opírá o to, čemu dávají tvar vápno a křemík.

Avšak vápno a křemík nacházíme též jako základ rostlinného růstu. Nyní se musíme dobrat poznání toho, co uhlík rozvíjí v celém trávicím procesu, v dýchacím procesu i v procesu cirkulace u člověka v poměru k výstavbě kostí a ke křemíkové stavbě, poznání toho, co se zde uvnitř odehrává, co bychom do určité míry viděli, kdybychom se mohli vplazit dovnitř a kdyby nám mohl cirkulační proces v člověku ukázat, jak zde formování uhlíku vyzařuje do vápna a křemíku. Tento pohled tedy musíme rozvíjet, hledíme-li na zemský povrch pokrytý rostlinami a skrývající pod sebou vápno a křemík. Do člověka pohlédnout nemůžeme. Zde se však musíme dopracovat k poznání, zde musíme umět nahlédnout a spatřit, jak je kyslík zachycen dusíkem a vnášen do toho, co má podobu uhlíku, avšak vnášen jen potud, pokud se uhlík opírá o to, co má podobu vápna a křemíku. Mohli bychom též říci, že tu musí být do země vnášeno to, co žije v jejím okolí, co je pak oživeno v podobě kyslíku. To musí být za pomoci dusíku vneseno do hlubin země, aby se to zde mohlo, formující se ve vápnu, opřít o křemík.

Tento proces můžeme, máme-li jen dostatek citu a vnímavosti, velmi dobře pozorovat u motýlokvětvých rostlin, u leguminóz, u všech těch rostlin, které bychom v zemědělství mohli nazvat sběrači dusíku. Tyto rostliny jsou skutečně odkázány na to, aby dusík přitáhly k sobě a mohly ho předat tomu, co je pod nimi. Jestliže se na tyto leguminózy podíváme, tak bychom mohli říci: Zde dole v zemi je něco, co potřebuje určité látky, asi tak jako plíce člověka potřebují kyslík, avšak něco, co potřebuje dusík. A to něco, to je vápno. Tady dole v zemi je vápno opravdu, abych tak řekl, zrovna tak odkázáno na cosi jako nadechnutí dusíku, jako jsou lidské plíce odkázány na nadechnutí kyslíku. Motýlokvětvé rostliny pak představují něco podobného tomu, co se děje v našich epitelových buňkách. Cestou nadechnutí se to dostává dolů. A leguminózy jsou vlastně jediné rostliny tohoto druhu.

Všechny ostatní rostliny nemají blízko k nadechnutí, nýbrž k vydechnutí.

A tak se v našich úvahách organizmus světa rostlin jako celek člení a rozděluje, považujeme-li přitahování dusíku za určitý druh dusíkatého dýchání. Neboť všude

Á
/AAAAAAAAAAAAAAAAAAAAA FÁ

tam, kde se setkáme s motýlokvětými rostlinami, máme co dělat s cestami a procesy dýchání. A tam, kde nalezneme jiné rostliny, máme zase co dělat s jinými orgány, které uskutečňují dýchání v mnohem skrytějším smyslu a mají vlastně za úkol jiné funkce.

To je právě naším úkolem, abychom se naučili dívat se na podstatu rostliny tak, že každý rostlinný druh se jeví včleněn do celkového organismu rostlinného světa, tak jako se jednotlivé lidské orgány jeví včleněny do celkového organismu člověka. Musíme se naučit dívat se na jednotlivé rostliny jako na části jednoho celku. Pokud se na celou věc budeme dívat takto, pak poznáme, jak velký význam mají právě motýlokvěte rostliny. Přijdeme na to - jistě, tyto věci jsou známy; avšak je nutné, abychom je rozpoznali na základě poznání duchovního pozadí, protože jinak hrozí nebezpečí, že bychom se v nejbližší době, kdy dojde ke ztrátě tradice ještě v daleko větší míře, vydali v použití toho nového naprosto špatným směrem.

Můžeme vidět, jak tyto motýlokvěte rostliny vlastně působí: Všechny se vyznačují tím, že jejich plodivá síla, která se u jiných rostlin stahuje více do jejich horní části, je zadržována spíše v oblasti listové. Rostlina chce plodit, ještě než rozkvetla. Všude u motýlokvětých rostlin se setkáte s tím, že chtějí plodit ještě dříve, než rozkvetly. To je dáno tím, že totiž u těchto rostlin je mnohem více při zemi udržováno to, co se uplatňuje v působení dusíku - vždyť tyto rostliny snášejí dusík k zemi. U těchto rostlin se všechno, co je spjato s dusíkem, uplatňuje více při zemi než u jiných rostlin, u nichž se to rozvíjí ve větší vzdálenosti od země.

Vidíte, jak tyto rostliny tíhnou k tomu, aby své listy nevybarvovaly obvyklou zelení, nýbrž o něco tmavěji. Vidíte také, jak u těchto rostlin dochází k určitému druhu zakrňování jejich plodů, jak semena těchto rostlin jsou klíčivá jen po krátkou dobu a pak svou klíčivost ztrácejí. Tyto rostliny jsou totiž organizovány tak, že zcela mimořádně rozvíjejí to, co rostlinný svět získává od zimy a nikoli od léta. Takže bych řekl, že v těchto rostlinách spočívá vždy určitá tendence vyčkat zimy, tyto rostliny chtějí vlastně se svým vývojem počkat na zimu. Jejich růst se zpožďuje, naleznou-li dostatek toho, co vlastně potřebují - dostatek dusíku ve vzduchu, který svým způsobem mohou dopravovat dolů.

To by tak byly způsoby, jak lze pohlédnout do zrodu a života toho, co se odehrává nad povrchem půdy i v půdě samé. A pokud si k tomu primyslíte ještě i to, že vápno je vlastně velice příbuzné světu lidských žádostivostí, uvidíte, jak je to všechno organické a jak to ožívá. Vápno, dokud je ještě svým prvkem, tedy vápníkem, si nedá ani na okamžik pokoj, chce se pocítit, stát se vápnem. Vápník se chce spojit s kyslíkem. Ani tehdy však vápno stále ještě není spokojeno. Touží po všem možném, chtělo by do sebe pojmout všechny možné kyseliny kovů až po bitumen, který již ani není minerálem. Vápno by chtělo všechno přitáhnout k sobě; v půdě vytváří skutečnou atmosféru žádostivosti. Kdo má určitý cit, ten pozná rozdíl mezi vápnem a nějakou jinou látkou. Vápno člověka přímo vysává. Člověk zde má zřetelný pocit, že ona atmosféra žádostivosti se rozprostírá všude tam, kde se nalézá vápno, což vlastně také přitahuje rostliny. Neboť všechno to, co chce vápno vlastnit, žije v rostlinách. Rostlinám to pouze musí být neustále oderváváno. Avšak jak jim to odervat? Onou nezměrnou vznešeností, jež si sama ničeho neřádá.

Taková vznešenost, která sama vlastně už vůbec nic nechce, která spočívá sama v

sobě, existuje. Je to křemen jako sloučenina křemíku s kyslíkem. Ten dospěl až ke klidu, ke spočinutí v sobě samém. A pokud se lidé domnívají, že křemík lze najít pouze v tom, co má pevné minerální kontury, pak tomu tak není. Křemík se v homeo- patickém množství nachází všude kolem, přitom ovšem spočívá sám v sobě a nečiní si žádné nároky. Vápno si dělá nároky na všechno, křemík vlastně vůbec na nic. Je jako naše smyslové orgány, které také nevnímají samy sebe, nýbrž jen své okolí, okolní svět. Křemík je obecným vnějším smyslem země, vápno je obecnou vnější žádostivostí země. A jíl to obojí zprostředkuje. Jíl má přece jen poněkud blíže ke křemení, přesto však je prostředníkem směrem k vápnu.

Tak vidíte, takto bychom měli věci prohlédát, abychom se dostali k pociťujícímu poznání. Vápno bychom měli pociťovat jako nějakého žádostivce, neboť je to látka, která chce všechno zrovna strhnout na sebe. Křemík bychom zase měli vnímat jako onoho vznešeného pána, který všechno to, co je oderváno vápnu, který mu to odervá- vá, vnáší do atmosféry a vytváří tvary rostlin. Tento pán žije buď tak, že se jakoby opevní ve svém hradu, jako to dělá v přesličce, anebo žije všude jistým jemným způsobem na poněkud slabším stupni, rozptýlen někdy i ve velmi homeopatickém množství, a způsobuje vlastně to, co musí být oderváno vápnu. Vidíte, tady se setkáváme s něčím, co je neobyčejně intimním přírodním působením.

Uhlík je to, co rostlinám dává jejich vlastní tvar; je tvůrcem jejich koster. Avšak v průběhu vývoje země mu byla jeho práce stížena. Uhlík by mohl utvářet a tvarovat všechny rostliny jen byla-li by pod ním voda. Tehdy by všechno rostlo. Avšak dole pod uhlíkem je vápno, které mu vadí, a proto se spojuje s křemíkem. Křemík a uhlík pak společně, nyní ve spolku s jílem, opět utvářejí a tvarují, právě proto, že je třeba překonat odpor vápna. Podívejme se, jak je do těchto vztahů včleněna rostlina.

Dole se jí chce svými nenechavými rukama zmocnit vápno. Zde nahoře ji chce křemen učinit zcela jemnou, štíhlou a vláknitou, takovou, jaké jsou vodní rostliny. Uprostřed však stojí, tvoříc skutečné tvary rostlin, uhlík, který tomu všemu dává řád. A právě tak, jako naše astrální tělo vnáší řád mezi naše Já a tělo étemé, právě tak působí dusík; působí uprostřed jako astrálno. Tomu se musíme naučit porozumět, jak zde uvnitř dusík hospodaří mezi vápnem, jílem a křemíkem a mezi vším tím, čeho se jinak vápno ustavičně dožaduje, co táhne dolů, a co by křemík chtěl ustavičně vyzářovat nahoru.

Nasadě je otázka: Jak dostat vhodně dusík do rostlinného světa? Touto otázkou se budeme zabývat zítra a přejdeme tak ke způsobům hnojení.